

**DOROTA KOZŁOWSKA
WOJCIECH RYSZKOWSKI
AGNIESZKA DUDZIŃSKA**

**KOMPETENCJE OSOBOWOŚCIOWE KSZTAŁTOWANE
POPRAZ PODRÓŻE OSÓB Z DYSFUNKCJĄ WZROKU
(Асабістыя кампетэнцыі, фармаваныя праз падарожжы людзей
з дысфункцыяй зроку)**

Главной целью исследования была самооценка возможности формирования избранных личностных компетенций незрячих и плохо видящих людей, участвующих в туристических мероприятиях. В статье рассматриваются два исследовательских вопроса и одна гипотеза. Исследованиями было обхвачено 25 человек с соответствующими дисфункциями зрения.

Wprowadzenie

Pogląd, że terapia poprzez turystykę jest bardzo skuteczna dla poprawy psychofizycznej kondycji osób niepełnosprawnych, jest powszechnie znana. Podróże stanowią doskonałą okazję do zdobycia wielu nowych kompetencji. Podczas wyjazdu napotyka się dużą ilość nowych sytuacji i wydarzeń, z którymi trzeba się zmierzyć [6]. Dzięki temu osoby niewidome i słabo widzące mają możliwość sprawdzenia się w wielu życiowych sytuacjach, zdobycia nowych doświadczeń i wykorzystania ich w życiu codziennym. W jednym z listów odnoszących się do komentarza podróży, podopieczna napisała: „(...) Nauczyłam się być odważna, nie załamywać się, nie narzekać na los, nie poddawać się. Zachęciłam do uprawiania turystyki moich bliskich, a także koleżanki i kolegów, którzy tak, jak ja, nie widzą” [8, s. 215-225].

Podróże osób z dysfunkcją wzroku dopiero w ostatnich latach zaczęły się upowszechniać. Potrzeba ich dostrzegana była znacznie wcześniej, jednak brak środków finansowych i odpowiedniej kadry skutkowało niewielką ilością wycieczek tej grupy niepełnosprawnych. Dzięki dużej ilości projektów organizowanych wspólnie z krajami UE możliwe jest podniesienie jakości życia niewidomych i niedowidzących. Wzorując się na krajach wysoko rozwiniętych: Anglia, Włochy, Hiszpania, Niemcy, Austria i innych możliwe jest podniesienie aktywności niepełnosprawnych. Należą do nich m.in. upowszechnianie form turystyki społeczeństw o różnym statucie materialnym, budowanie obiektów małej i większej architektury dostosowanej do osób z dysfunkcją wzroku itp.[3 ss. 23-37]. Przeszkodą może być brak wysoko wykwalifikowanych kadr do obsługi tych turystów. PZG, PZN, TKKF w latach 70-tych ubiegłego wieku organizowały obozy narciarstwa zjazdowego dla niewidomych i niedowidzących. Wypracowano bardzo skuteczne formy i programy ich organizacji, doboru kadry szkoleniowej itp. Autorzy wielu publikacji zwracają uwagę, że istnieją luki w obsłudze niewidomych i niedowidzących. Zalecają kształcenie animatorów turystyki, organizatorów wycieczek, obozów, rajdów i innego rodzaju wyjazdów. Szczególną formą nauki przez doświadczenie w trakcie wyjazdów turystycznych, jest możliwość korzystania z różnorodnych form stymulacji i doświadczania świata poza wizualnego. Przykładami są: aromaterapia, apiterapia, hipoterapia, minisanatoria, zooterapia

- również w agrogospodarstwach, hipoterapia, felinoterapia, delfinoterapia [14, s. 215-230].

Kompetencje osobowościowe

Kompetencje osobowościowe i społeczne należą do umiejętności tzw. miękkich i stanowią przewagę konkurencyjną na rynku usług [12]. O tym, jakie mamy cechy charakteru, jakie są nasze zdolności i umiejętności decydują indywidualne czynniki osobowe. Badacze zajmujący się szeroko pojętą pedagogiką i wychowaniem, w swoich publikacjach wskazali dużą ilość kompetencji osobowościowych [1 s.318-326], [7, s. 335-339], [9, s. 318-326], [11, s. 383-391], [15, s. 327-334], [16, s. 204], [17, s.271-281], [5].

Kompetencje osobowościowe obejmują cechy, które wykorzystujemy w celu pracy, życia prywatnego i życia w ogólnie pojętym społeczeństwie. Do osobowościowych najczęściej zaliczamy dynamizm, inicjatywę, kreatywne myślenie, zdolności analityczne. Osobowość to także system wartości, postawy działające na efekty pracy, a także zaangażowanie. Decydują o prawidłowym funkcjonowaniu w grupie, budowaniu odpowiednich relacji z innymi. Kompetencje te to umiejętność stawiania i realizacji celów, podtrzymywania kontaktów z innymi. „Cechy osobowości niepełnosprawnych odgrywają ważną rolę w regulacji stosunków podmiot – otoczenie, w tym również w konstruktywnej, aktywnej postawie w poszukiwaniu i kształtowaniu swojej drogi zawodowej” [10, s. 38]. Autor stwierdza, że akceptacja samego siebie jest bazowym celem rehabilitacji psychicznej. Dzięki kompetencjom osobowym można wykorzystywać specjalistyczną wiedzę i doświadczenie do radzenia w sytuacjach zawodowych i osobistych. „Kompetencje osobiste to fundament osobowości i traktowane są jako potencjał człowieka” [4].

Materiał i metoda.

Celem głównym badań była samoocena możliwości kształtowania wybranych kompetencji osobowościowych osób niewidomych niedowidzących uczestniczących w imprezach turystycznych. Celem pośrednim badań było opracowanie modelu kompetencji kształtowanych poprzez podróże osób z dysfunkcją wzroku. W formie hipotezy ogólnej założono, iż kompetencje osobowościowe zwykle kształtowane są na poziomie niższym w stosunku do pozostałych (fizycznych i społecznych).

W nawiązaniu do problematyki ogólnej sformułowano następujące pytania badawcze:

1. Które kompetencje w rezultacie podróży kształtowane są na najwyższym poziomie?

2. Jakie grupy kompetencji kształtowane są na najwyższym poziomie, a które na najniższym?

Założono, że wśród kompetencji osobowościowych na najwyższym poziomie kształtowane są kompetencje niezależnego działania i myślenia oraz kontaktu z otoczeniem, a na nieco niższym emocji i samooceny.

Do realizacji zadań zastosowano podejście badawcze oparte o założenia dwóch niżej wymienionych metod badawczych: metodę sondażu diagnostycznego oraz metodę pedagogiczną. W ramach wymienionych metod badawczych wykorzystano następujące

techniki i narzędzia badawcze: analiza dokumentów źródłowych, badania ankietowe, wywiad i obserwację jawną [2].

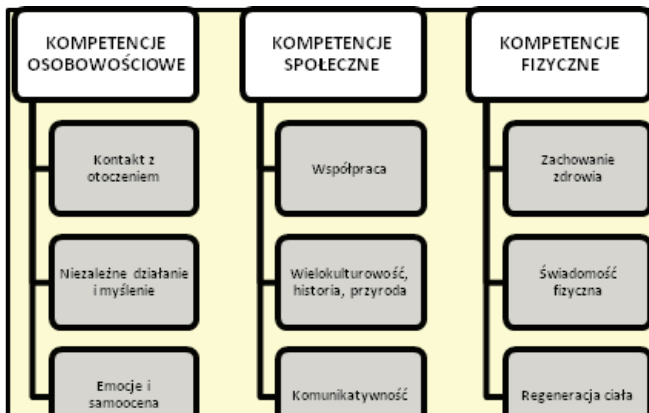
Charakterystyka badanych.

Do badań nad możliwością kształtowania kompetencji fizycznych poprzez turystykę przystąpiło 25 osób z dysfunkcją wzroku¹. Badania przeprowadzono jesienią 2012r. Badani zamieszkiwali województwo podlaskie. Wśród badanych było 76,0% kobiet i 24,0% mężczyzn. W wycieczkach krajowych (średnio) – badani z dysfunkcją wzroku uczestniczyli ponad 28 razy w życiu, w imprezach zagranicznych średnio uczestniczyli 4 razy w życiu, natomiast w imprezach turystyki kwalifikowanej brało jednorazowy udział 5 osób (kolarskiej, kajakowej, żeglarskiej). Respondenci w prawie $\frac{3}{4}$ (72,0%) nie należeli do organizacji wspierających osoby z dysfunkcją wzroku, pozostali stanowiący 28,0% przynależeli do tego typu organizacji.

Wyniki badań własnych.

Wyjściowym założeniem badań było opracowanie modelu wybranych kompetencji kształtowanych poprzez podróże osób z dysfunkcją wzroku. Model ten obejmował kompetencje trzech bloków. Wśród nich zawarto 9 grup kompetencyjnych i kompetencji szczegółowych: osobowościowych 26; społecznych 22; i fizycznych 28. Modelowanie kompetencji, kolejność rodzajów, oraz grup kompetencyjnych przedstawiono w postaci poniższego schematu (ryc. 1). W opracowaniu przedstawiono część wyników badań.

Ryc. 1. Modelowanie kompetencji w ocenie badanych opiekunów, niewidomych i niedowidzących Źródło: opracowanie własne.

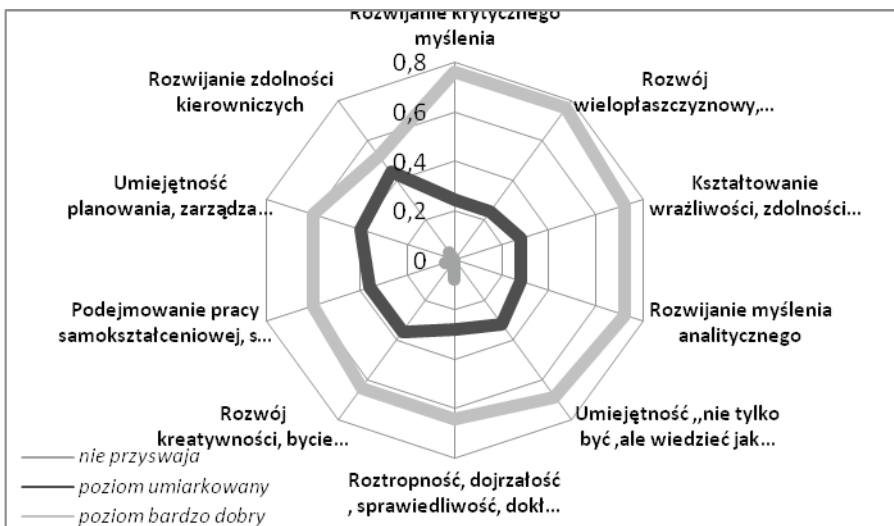

W opinii ponad 76,0% niewidomi niedowidzący mogą kształtować 2 kompetencje na poziomie bardzo dobrym. Należą do nich: Rozwijanie krytycznego myślenia, Rozwój wielopłaszczyznowy, nowe zainteresowania, ciekawość świata. W ocenie tych dwóch kompetencji, prawie $\frac{1}{4}$ respondentów (24,0%) oszacowała, że podczas podróży można je

¹ **Osoba niewidoma:** to całkowicie niewidoma (ostrość wzroku 0,00); ślepotą umiarkowaną lub słabo wzroczność głęboką (ostrość wzroku nie większa niż 0,05); ograniczone pole widzenia nie większe niż 20° (wyższa niż 0,05). **Osoba słabo widząca:** ostrość wzroku wynosi od 0,06 do 0,3. Do nich w szerokim znaczeniu zalicza się też słabo wzroczność głęboką – zaliczoną też do niewidzących. Przyjęto ograniczenie pola widzenia do obszaru 20° niezależnie od ostrości widzenia (może być lepsza, niż 0,3) [13, ss. 159-160].

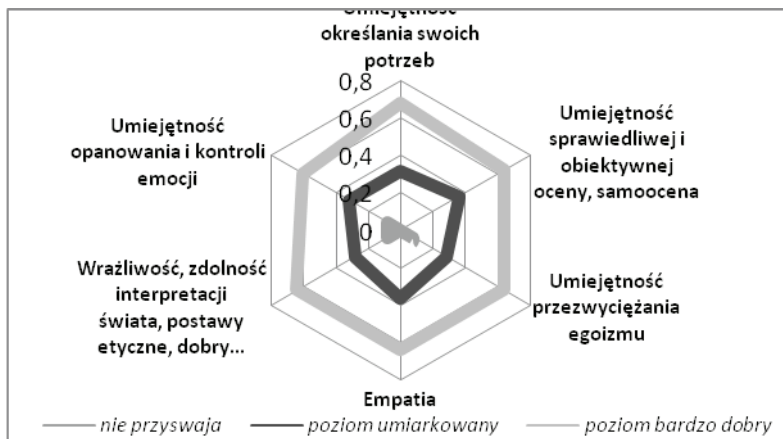
kształtować na poziomie umiarkowanym. Prawie $\frac{3}{4}$ respondentów (72,0%) opowiedziało się za tym, iż kompetencje Kształtowanie wrażliwości, zdolności twórczych, estetyki; Rozwijanie myślenia analitycznego można bardzo dobrze kształtować poprzez podróże. Ponad $\frac{1}{4}$ badanych (28,0%) oceniła umiarkowaną możliwość ich kształtowania poprzez podróże. W ocenie 68,0% badanych mogą bardzo dobrze kształtować Umiejętność „nie tylko być, ale wiedzieć jak żyć”. Dwie kolejne kompetencje: Roztropność, dojrzałość, sprawiedliwość, dokładność oraz Rozwój kreatywności, bycie „elastycznym” w opinii 64% można formować bardzo dobrze. Respondenci w 60,0% oszacowali, że mogą bardzo dobrze czasie wyjazdu turystycznego kształtować dwie kompetencje: Podejmowanie pracy samokształceniowej, samorealizacja oraz Umiejętność planowania, zarządzania czasem. Kompetencja Rozwijanie zdolności kierowniczych w opinii nieco ponad połowy respondentów (52,0%) może być formowana bardzo dobrze w trakcie wyjazdów turystycznych (ryc. 1).

Ryc. 2. Poziom nabywanych kompetencji osobowościowych w grupie „Niezależnego działania i myślenia” w opinii niewidomych i niedowidzących. Źródło: opracowanie własne.

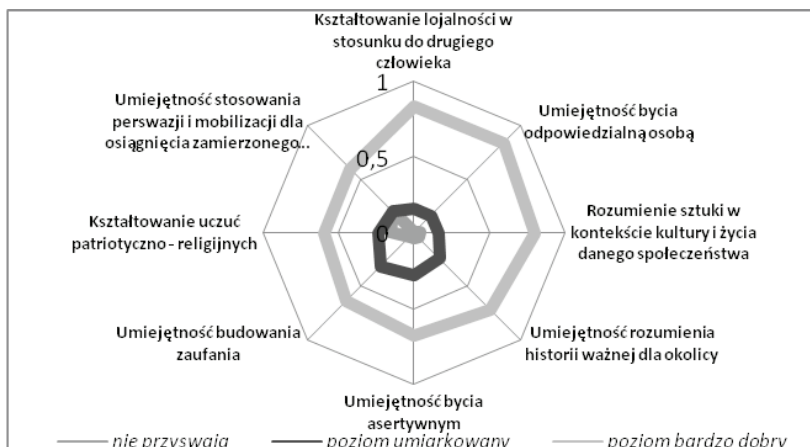
W grupie Emocji i samooceny wg ocen 68,0% niewidomych i niedowidzących można bardzo dobrze kształtować dwie kompetencje: *Samodzielności, podejmowania wyzwań, ryzyka- odwaga*, oraz *Umiejętność określania swoich potrzeb*. Badani niewidomi i niedowidzący w 64,0% oszacowali, że cztery kolejne kompetencje można kształtować bardzo dobrze poprzez podróże. Należą do nich: *Umiejętność sprawiedliwej i obiektywnej oceny, samoocena; Umiejętność przewycięzania egoizmu; Empatia; Wrażliwość, zdolność interpretacji świata, postawy etyczne, dobry „smak”*. Tylko jedna kompetencja *Umiejętność opanowania i kontroli emocji* w opinii 60,0% niewidomych niedowidzących w czasie wycieczek może być formowana na poziomie bardzo dobrym (ryc. 2).

Ryc. 3. Poziom nabywanych kompetencji osobowościowych w grupie „Emocji i samooceny” w opinii niewidomych i niedowidzących. Źródło: opracowanie własne

W opinii prawie wszystkich badanych (96,0%) w grupie kompetencji odnoszących się do Kontakt z otoczeniem, można bardzo dobrze kształtować kompetencje: *Umiejętność zachowania kultury osobistej*. W opinii 84,0% badanych bardzo dobrze w czasie wyjazdów turystycznych kształtuje się dwie kompetencje: *Kształtowanie lojalności w stosunku do drugiego człowieka*; *Umiejętność bycia odpowiedzialną osobą*. Badani w 80% oszacowali, że podróże kształtują kompetencję: *Rozumienie sztuki w kontekście kultury i życia danego społeczeństwa* na poziomie bardzo dobrym. Respondenci w prawie 3/4 (72,0%) ocenili, że podróże bardzo dobrze kształtują *Umiejętność rozumienia historii ważnej dla okolicy*. Niewidomi i niedowidzący w 68,0% ocenili, że bardzo dobrze kształtują kompetencję *Asertywność*. Nieco mniej badanych (64,0%) bardzo dobrze poprzez podróże kształtuje *Umiejętność budowania zaufania*. Dwie kolejne kompetencje wg opinii 60,0% badanych mogą być bardzo dobrze kształtowane podczas podróży. Należą do nich: *Kształtowanie uczuć patriotyczno-religijnych* i *Umiejętność stosowania perswazji i mobilizacji dla osiągnięcia zamierzonego celu* (ryc. 3).

Ryc. 4. Poziom nabywanych kompetencji osobowościowych w grupie „kontakt z otoczeniem” w opinii niewidomych i niedowidzących. Źródło: opracowanie własne.

Podsumowanie.

Okazało się, że w grupie *Niezależnego działania i myślenia* podróż kształtuje 66,40% kompetencji na poziomie bardzo dobrym, a prawie 1/3 kształtowana jest na poziomie umiarkowanym (32,0%). W opinii 1,60% nie ma możliwości przyswojenia tych kompetencji podczas podróży. W grupie *Emocji i samooceny* w opinii 64,57% respondentów można kształtować kompetencje na poziomie bardzo dobrym. W ocenie 31,42% badanych można kształtować kompetencje tej grupy na poziomie umiarkowanym. Badani w 4,0% wskazali, że kompetencje tej grupy nie są kształtowane podczas podróży. Badani w 74,22% oszacowała, iż w grupie *Kontakt z otoczeniem* kompetencje można kształtować na poziomie bardzo dobrym, a w 20,0% na poziomie umiarkowanym. Jednocześnie 5,78% badanych wskazało, że niema możliwości kształtowania tych kompetencji podczas wyjazdów turystycznych (tab. 1).

Tab. 1. Poziom nabywanych kompetencji osobowościowych w opinii niewidomych i niedowidzących.
Źródło: opracowanie własne.

Poziomy nabywanych kompetencji	Poziom 1 Nie przyswaja		Poziom 2 Umiarkowany		Poziom 3 Bardzo dobry	
	Średnia	udział %	Średnia	udział %	Średnia	udział %
Kompetencje osobowościowe						
Grupa 1. Niezależnego działania i myślenia	0,4	1,60%	8	32,00%	16,6	66,40%
Grupa 2. Emocji i samooceny	1	4,00%	7,86	31,42%	16,14	64,57%
Grupa 3. Kontakt z otoczeniem	1,44	5,78%	5	20,00%	18,56	74,22%
Razem	0,95	3,79%	6,95	27,81%	17,1	68,40%

Końcowe wyniki badań wykazały, że 68,40% badanych odpowiedziało się za tym, iż podróż kształtuje kompetencje osobowościowe w stopniu bardzo dobrym. Ponad 25,0% badanych oszacowało, że turystyka formuje kompetencje fizyczne umiarkowanie. Zdaniem 3,79% badanych, podróż zupełnie nie kształtuje kompetencji osobowościowych.

Wnioski

1. Opracowane kompetencje można modyfikować i stosować, jako wskazówka do projektowania wyjazdów turystycznych osobom z dysfunkcją wzroku.

2. Dobrym rozwiązaniem byłaby charakterystyka metod oraz technik kształtowania poszczególnych kompetencji oraz przeprowadzenia badań na większej grupie badawczej.

Literatura

1. Derbich J., *O potrzebie rozwijania zainteresowań turystycznych wśród młodzieży*, W: Z. Dziubiński (red.) *Aksjologia turystyki*, Salezjańska Organizacja Sportowa Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa, 2006, s. 318-326.
2. Frankfort – Nachmias C., Nachmias D. *Metody badawcze w naukach społecznych*, Wyd. I, wyd. ZYSK i Spółka, Poznań, 2001.
3. Górka E., *Modele turystyki społecznej w wybranych krajach Unii Europejskiej*, W: A. Stasiak (red.), *Perspektywy i kierunki rozwoju turystyki społecznej w Polsce*, WSTH, Łódź, 2001, s. 23-37.

4. Kędzierska B., Znajmiecka - Sikora M., *Kompetencje jednostki a efektywność zawodowa*, 2011. [on line, www.centrumego.eu z dnia 14.12.2012]
5. Kozłowska D., *Kształtowanie kompetencji uczniów i studentów poprzez turystykę*, VI Podlaski Festiwal Nauki i Sztuki, 26.05. – 01.06.2008.; Podlaska Kultura Fizyczna. Wychowanie fizyczne – sport – turystyka i rekreacja, Kwartalnik naukowy, rok V Nr 2 (14), s. 17-24
6. Kozłowska D., Ryszkowski W., *101 kompetencji pilota wycieczek*, Difin, Warszawa, 2011, ISBN 978-83-7641-364-8.
7. Królicki J., *Znaczenie turystyki w procesie wychowania*, W: Z. Dziubiński (red.) *Aksjologia turystyki*, Salezjańska Organizacja Sportowa Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa, 2006, s. 335-339.
8. Maranda M.A., *Doświadczenie emocji na krajoznawczych szlakach a życiowe wzmacnianie osób z niepełnosprawnością*, W: A. Stasiak, *Rola krajoznawstwa i turystyki w życiu osób niepełnosprawnych*, PTTK Kraj, Warszawa, 2008, s. 215-225.
9. Niewęglowski J. SDB, *Wartości wychowawcze turystyki*, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, W: Z. Dziubiński (red.) *Aksjologia turystyki*, Salezjańska Organizacja Sportowa Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa, 2006, s. 318-326.
10. Otrębski W., *Psychospołeczne funkcjonowanie osób z zaburzeniami widzenia*, W: B. Marek i inni (red.) *Przez języki świata do pracy. Nowe idee w rehabilitacji zawodowej osób niewidomych i słabo widzących*, Lublin, Wyd. KUL, 2008.
11. Pawlak Z., Smoleń A., *Turystyka w systemie wartości studentów studiów zaocznych*, W: Z. Dziubiński (red.), *Aksjologia turystyki*, Salezjańska Organizacja Sportowa Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa, 2006, s. 383-391.
12. Smółka P., *Generator charyzmy. Kreowanie osobowości menagera*, Sensus, Wydawnictwo HELION, 2007.
13. Sowa J., *Pedagogika specjalna w zarysie.*, Wydanie I, Wydawnictwo Oświatowe FOSZE, Rzeszów, 1997.
14. Szczaluba D., *Rozważania nad turystyką i rekreacją osób niepełnosprawnych*, W: A. Stasiak (red.), *Perspektywy i kierunki rozwoju turystyki społecznej w Polsce*, Wydawnictwo WSTH, Łódź, 2001, s. 215-230.
15. Wolter E., *Przesłanki wychowawczej refleksji o rekreacji i turystyce w polskiej historiografii edukacyjnej*, W: Z. Dziubiński (red.), *Aksjologia turystyki*, Salezjańska Organizacja Sportowa Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa, 2006, s. 327-334.
16. Ziemniak M., *Aktywizacja turystyczna niepełnosprawnej młodzieży z dysfunkcją narządu wzroku*, W: A. Stasiak (red.), *Rola krajoznawstwa i turystyki w życiu osób niepełnosprawnych*, PTTK Kraj, Warszawa, 2008, s. 203-208.
17. Żukowska Z., *Aktywność turystyczna młodzieżowa i jej wartości w wychowaniu do zdrowego stylu życia*, Wydział AWF Biała Podlaska, W: Z. Dziubiński (red.), *Aksjologia turystyki*, Salezjańska Organizacja Sportowa Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa, 2006 s. 271-281.

There are numerous ways to gauge the scope of personality competence in humans. You can categorize them according to age: adults, youth, and children or according to different professions ranging from chefs and finishing with the CEOs of the world's largest corporations. There are many prestigious centers using the latest methods for evaluating these skillsets and abilities. This same process is diametrically opposite if we consider people who are permanently afflicted with blindness. Although normal people and the environment understand the gravity of their situation, the reality is that it is not easy for them. The main aim of the survey research was self-evaluation of the possibility to shape chosen personality competence of blind and partially-sighted people through travelling and tourism. Two research questions and one hypothesis were formed. The research involved 25 visually impaired people, defining their disability.

Kozłowska Dorota, dr, Wyższa Szkoła Wychowania Fizycznego i Turystyki w Białymstoku.

Ryszkowski Wojciech, dr hab. prof. AWF, Akademia wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego w Warszawie.

Dudzińska Agnieszka, Podlaskie Stowarzyszenie Pomocy Dzieciom z Porażeniem mózgowym „Jasny cel” w Białymstoku; Polski Związek Niewidomych, Okręg Podlaski.